

Lidia NEPOP-AJDACHYCH
Narodowy Uniwersytet
imienia Tarasa Szewczenki w Kijowie

POLSKI JĘZYKOWY OBRAZ GOŹDZIKA (ŁAC. DIANTHUS)

Autor rekonstruuje polski językowy obraz goździka (łac. Dianthus), korzystając z metodologii opracowanej przez J. Bartmińskiego na potrzeby »Słownika stereotypów i symboli ludowych«.

W niniejszej pracy przedstawiona jest eksplikacyjna część etnolingwistycznego artykułu leksykograficznego, która ma strukturę fasetową.

Wyrazy kluczowe: etnolingwistyka, językowy obraz świata, językowy obraz, goździk.

Автор реконструює польський мовний образ гвоздики (лат. Dianthus), використовуючи методологію, розроблену Є. Бартмінським для «Словника народних стереотипів і символів» («Словник стереотипів і символів»). У цій праці представлено експлікаційну частину етнolingвістичної лексикографічної статті, яка має фасетну структуру.

Ключові слова: етнolingвістика, мовна картина світу, мовний образ, гвоздика.

The author reconstructs the Polish linguistic image of pink (lat. Dianthus), using the methodology devised by Jerzy Bartmiski for the «Dictionary of folk stereotypes and symbols» («Словник стереотипів і символів»). The research presents explicative parts of the ethnolinguistic lexicographic article with facet structure.

Key words: ethnolinguistics, linguistic view of the world, linguistic image, pink.

W polskiej kulturze ludowej goździk posiada wiele znaczeń symbolicznych. Niektóre z tych znaczeń (np., symbol piękna, dziewictwa itp.) są charakterystyczne dla goździka tak samo, jak dla każdego innego kwiatu, inne zaś (np., symbol cierpliwości, przedwczesnej śmierci) wyróżniają go z szeregu reszty kwiatów decydując o jego odrębności.

Najwyrazistszymi cechami goździka są mocny aromat i czerwony kolor płatków. Natomiast kształt liści, który powszechnie jest ujmowany jako przypominający gwoździe, przyczynił się do pojawienia się samej nazwy kwiatu – goździk, pierwotnie (a w gwarach – także dzisiaj) nazywanego gwoździkiem, jak i do tego, że goździk stał się symbolem Męki Chrystusa [16, 46; 4, 96]. Czerwony goździk często pojawiał się na obrazach Madonny z Dzieciątkiem [16, 46; 4, 96], a także na późnośredniowiecznych i renesansowych obrazach z przedstawieniem zaręczyn, zapewne jako symbol miłości i płodności [16, 46]. Później czerwony goździk stał się we Francji symbolem rojalistów, a w krajach niemieckojęzycznych symbolem socjaldemokracji, szczególnie podczas obchodów pierwszomajowego Święta Pracy [4, 96]. W Polsce nadal jest kojarzony z okresem PRL-u, mianowicie właśnie ze świętem 1. maja, a także 8. mar-

ca. Biały goździk był noszony przez zwolenników chrześcijańskiej demokracji [4, 96]. Na dywanach tureckich i kaukaskich symbolizuje szczęście [4, 96].

W dalszej części artykułu rekonstruuje niektóre cechy polskiego językowego obrazu goździka (łac. *Dianthus*), przedstawiam mianowicie takie fasyty: nazwa, derywaty, hiperonimy, hiponimy, pochodzenie, symbolika. Korzystam z metodologii opracowanej przez J. Bartmińskiego na potrzeby «Słownika stereotypów i symboli ludowych» i szczegółowo opisanej przez swojego twórcę [31 (1), 9-34].

Goździk – ‘kwiat o czerwonych, białych lub różowych płatkach, ciasno ułożonych, tworzących postrzępioną półkulę’ (*Dianthus*).

Nazwa. Nazwa *goździk* obecnie ma charakter ogólnopolski i jest używana do określenia kwiatu występującego w Polsce w 17 gatunkach, a także przyprawy kuchennej. Pojawiła się w języku polskim w XV wieku, kiedy w kuchni zaczęto stosować przyprawę aromatyczną – suszone pączki kwiatowe goździkowca (*Caryophyllus aromaticus*), kształtem przypominające gwoździe [28, 330; 5, 166; 2, 465]. Jest to «tłumaczenie z srgniem. *negelkīn, neilkīn* (niem. *Nelke*), *negellīn* (niem. *Näglein*) ‘gwoźdź’ : *Nagel* ‘gwoźdź’, co znowu kalką językową z romańskiego... Rośliny krajowe (*Dianthus*) nazwane wtórnice od podobieństwa zapachu...» [28, 330; 2, 465]. Funkcjonująca na Mazurach nazwa *nalik, nolic* [15, 176; 15, 204-205; 15, 207-208; 15, 255] jest pochodzenia niemieckiego (od *Nelke* ‘goździk’).

Najmocniejszy zapach mają goździki ogrodowe (*Dianthus Caryophyllus*). Prawdopodobnie to ich aromat był porównywalny z aromatem przyprawy pączków drzewa tropikalnego *Caryophyllus aromaticus* L. *Eugenia caryophyllata*. W łacińskich nazwach goździka tak ‘kwiatu’, jak i ‘przyprawy’ mamy do czynienia z wyrazem *caryophyllus*, który pojawia się w polszczyźnie w zmienionej postaci: *karafioł*. Por. *karafioł* (*Dianthus*) «z grec. *karyofyllon* (‘kwiat orzechowy’ – ale nazwę obcą, indyjską, niezrozumiałą Grek swojskiem brzmieniem zastąpił), łac. *cariophyllum*» [5, 219]. Prawdopodobnie indyjska nazwa jest spokrewniona z nazwą przyprawy *kari* (ang. *carry*) (‘mieszanki cynamonu, imbiru i in.’) też o mocnym zapachu. Nazwy *karafioł* używa się w tekstach ludowych wymiennie z nazwami *goździk, nalik*. Przypuszczać by można, że jej (a wtórnice nazw *goździk i nalik*) używano kiedyś do określenia ‘kwiatów (krzewów/ roślin) pachnących / o mocnym zapachu w ogóle’.

We współczesnej polszczyźnie funkcjonują takie **derywaty** wyrazu *goździk*: *goździkowate, goździkowiec, goździkowy, goździkówka* [26, 466]. Występują zarówno jako wyrazy samodzielne (*goździkówka* [26, 466]; *goździkowate/ goździkowcowate /gwoździkowate/ goździkowcowe* [29, 174]; *goździkowiec/ gwoździkowiec* [29, 174]; *goździczek/ hypera/ ryjkowiec/ ziołomirek* [29, 400]; *goździczki/ centuryra/ czerwieniec/ dobra myśl/ febrowe ziele/ glistnik / goryczka/*

koper koński/ krwawnik/ orle oko/ piórnik/ poruszenik/ serdecznik/ szaszanki/ tysiącznik/ ziemna żółć [29, 316]), jak i jako składniki zestawień o znaczeniu botanicznym (*goździkowa lilia/ mąsierka* [29, 68; 7 (1), 887]; *gwoździkowe drzewo* [29, 174], *drzewo goździkowe/ parczelina* [7 (1), 887]; *bazylija gwoździkowa* [30, 272]; *gwoździkowe ziele/ kuklik* [30, 272]; *goździenek biały/ sabacze myło* (nad Niemnem) [36 (1890), 3] i nie botanicznym (*polski balsam gwoździkowy* [30, 272]; *kolor goździkowy* [30, 272]).

Nazwami synonimicznymi do *goździk/ goździczek* są poświadczane w tekstach ludowych nazwy *nalik* [8 (3), 241; 15, 176, 204-205, 207-208, 255], *naliczek* [15, 234-235, 532-533], a także *karafijał* [10, 432; 14, 167-168]; *karafioł* [5, 219]; *karafijoł* [1, 830], jak też zanotowane w innych źródłach – *gřebički, kartuzek, nalik* [29, 278-279]; *nelka, nelk, nejelka* [27, 52].

Hiperonimem dla goździka jest *kwiat* (powszechne). Ze względu na miejsce występowania goździk należy do kwiatów ogrodowych [12, 68; 11, 146; 34, 25-26 i in.] lub polnych: *polowe gwoździki...* [38 (1891), 116].

Razem z *rutą, lewandą karafioły* są określane jako kwiaty dziewcząt [11, 146].

Rzadziej goździk jest kategoryzowany jako *ziółko; ziele*, które się święci:

W oktawę Bożego Ciała zanoszą kobiety do święcenia wianki. Dodają też do wianków rośliny ogrodowe: «kamienne» goździki, róże, piwonie («bujany»), lubczyk («lubieszczyk»), «boże drzewko». Najważniejszym składnikiem wianków są jednak rozchodnik, macierzanka [9, 202].

Ziele święcone na Matkę Boską Zielną: *Oto ich [ziół] zestawienie: gwoździki, wirzbica, bylica, boże drzewko, słonecznik, koper, nagietki, byki, pietynek, orgielica, chlory, troiść, dzień i noc, żyto, pszenica, proso, bób, groch, owies, jęczmień, mak, gorczyca, sołowija, ślaz, proso tureckie, mięta, józefek, rozcepiż, wrotycz, oselek, pszenica Matki Boskiej, kalina, orzechy, a w środku jabłka, a niekiedy i gruszki* [19 (1908), 120]. Ozdoba tego «ziela»: *Ziele jest bukietem wszystkich płodów rolnych. Zdobione jest ono kwiatami ogrodowymi i polnymi: astry, wiatrówki, pątnowiaki, goździki, ślaz, maciczne ziele, pielun oraz gałązki jarząbka* [18 (1963), 113]; *Do przystrojenia używa się «geronije», ostatnio także inne kwiaty ogrodowe (goździki, nagietki, bratki, piwonie itp.)* [25 (1971:4), 246].

Goździk także jest zaliczany do *ziół na czarownice: Aby czarownicę odpędzić lub uczynić nieszkodliwą, trzeba udać się przed wschodem słońca na dziewiątą miedzę i zbierać zioła: goździki polne, macierzankę, dzwonki (Hypericum perforatum L.), czarne ziele (Anemone pulsatilla L.), bylicę, boże drzewko, kopytnik i inne. Ususzywszy je, bierze się na miskę lub na trzopek ognia, idzie z tym do stajni i kurzy się tego temi ziołami* [36 (1903), 327; 38 (1881), 120].

Goździk bywa kategoryzowany jako *roślina ogrodowa* [9, 202].

Hiponimami dla *G. (Dianthus)* są

goździk brodaty (*Dianthus barbatus*) – goździk [33 (1), 349]; grȯdĕk'i [33 (1), 371; 27, 52]; kwiatki swoyskie ogrodne, goździk, g(w)oździk brodaty [32, 19]; kupczak [21, 22]. Nazwa grȯdĕk'i umotywowana jest zbitym kształtem kwiatostanów [27, 53]. Taką samą motywację ma nazwa kupczak Nowiński [21, 221; 27, 53].

górskie goździki [22 (1948), 143].

goździk kartuzek (*Dianthus Carthusianorum*) – křoska [33 (2), 281]; goździk, goździk, krvavník, krvavik, jezěsovã krevka, křoska, kartěsk'i kviat, jim dlěži tim lepě [27, 52-53]; goździk, goździk dziki, goździk kartuzek, goździk kartuzek, iskarka, kartuzek, opatrznik, polne gwoździki [29, 279]. Nazwy krvavník, krvavik, jezěsovã krevka najprawdopodobniej pojawiły się na podstawie szczególnego wyróżnienia czerwonego koloru kwiatu. Kaszubska nazwa křoska uwzględnia inną cechę kwiatu – jaskrawość (*křosać i krzesać* są etymologicznie związane z *iskra, jaskier, jaskrawy* [5, 275, 193]). Ta cecha motywuje też nazwy innego kwiatu: *jaskierki = iskiarki (Aster amellus 'aster gawędka')* [28, 515]. E. Majewski zaś przytacza nazwę *iskarka* właśnie jako nazwę goździka *kartuzka* [29, 279]. Nazwa *kartěsk'i kviat* jest częściową kalką z niemieckiego [27, 54]. Natomiast zestawienie *jim dlěži tim lepě* nawiązuje do długiego okresu kwitnienia goździka [27, 54].

goździk kropkowany (*Dianthus deltoides* L) v'atrãčk «etymologia ludowa porównuje koronę kwiatu, składającą się z pięciu płatków, do małego wiatraka» [33 (6), 124].

goździk [ogrodowy] (*Dianthus Caryophyllus*) – goździk, g. ogrodowy, gwoździk ogrodowy, gwoździki ogrodne, goździki polne, polne gwoździki, trawnik, nalek [29, 279].

goździk polny (*Dianthus deltoides*) «określany zawsze przymiotnikiem *polny*, najprawdopodobniej był znany i stosowany w medycynie» [32, 91-92]. «W XV wieku roślina ta ma łac. nazwę *filius ante patrem*. W XVI w. stała się ona podstawą nazwy polskiej» [32, 109] – *syn nad oycem*. Prawdopodobne wydaje się objaśnienie tej nazwy tym, że gałązki goździków polnych (ojciec) wypuszczają z siebie gęste pędy młode (syn), które odpowiednio znajdują się wyżej, czyli *syn nad oycem* (por.: *gałąski polnych gwoździków gęste roszczyki s siebie wypuszczają* (cytat według [30, 272])). – *polne gwoździki* [30, 272], *goździk kropkowany* – *goździki polne, syn przeciwny oycu, gwoździk trawny, polne gwoździki, syn nad oycem, polne gwoździki, sin nad oycem* [32, 19], *opatrznik* [29, 279]; *goździki polowe, zwane smółką* [36 (1894), 823]. Nazwa *opatrznik* etymologicznie jest związana z czasownikiem *patrzyć (patrzyć)* [5, 399]. Rzeczownik *smółka* według Słownika Warszawskiego ma znaczenie 'młoda żywica na drzewach iglastych', a także 'rodzaj gruszek z zapachem smółki' [7 (6), 245]. Podstawą nominacji pewnego rodzaju gruszek stał się ich zapach.

Te dane pozwalają przypuszczać, że przeniesienie nazwy *smółka* używanej także do określenia goździka odbyło się na podstawie podobieństwa aromatu kwiatu i smółki.

Pochodzenie. Według legendy, biały goździk powstał z łez św. Kingi, a czerwony goździk. – z kropel jej krwi: *W drugiej legendzie szła św. Kinga do zamku w Pieninach, a ponieważ szła boso, skały raniły jej stopy, więc płakała: gdzie padła jej łza, tam wyrastał biały goździk, gdzie padła kropla krwi, tam wyrastał czerwony goździk* [36 (1895), 101].

Wskazówka na pochodzenie goździka z kropel krwi Jezusa mieści się w nazwie *ježesovã krevka* [27, 52-53].

Symbolika. Goździk w polskiej kulturze ludowej jest

– symbolem męskości:

Przed naszym pałacem kwitną goździki, Naszego państwa synowie, gdyby słowiki [19 (1912), 65]; *Przed dworem, przed pałacem Rosną gwoździki, Przechodzi się nasz Jaśnie Pan, kręci wąsiki* [19 (1912), 62] i pod.; *Janiczku, Janiczku, Wóniący gwoździczku, Tęlasz mi zawoniał W dziewiątym graniczku* [24 (2), 268].

– symbolem piękna kawalera:

Czyrwióny jak gwoździk [20, 30]; *Orze nimi syneček, Czerwony jak goździczek* [24 (2), 223; 23, 93].

Goździk także symbolizuje kobiecość-dziewictwo:

W mojm uogródecku Trávka nie gwozdyki, Przyjeźdzaj, Jasiéjku, Napasies k'óniki [3, 14]; *A jak ci ja ogród mijał, Zawoniał mi karafijoł; Chodziłem w około, Serce me płakało, Bo nie miało pociesenia. A ja ta jesce raz pójde, i o córuś mówić będę: – Mamecko, tatecko, Dajciez mi córecke* [6 (1), 61] i pod.; *W tym moim uogrodzie rozkwitły goździki. Zaprzagajże, Jasiu, te gniade koniki* [35, 274] i pod.; *Dziękuję ci rozmarynie I goździku mój na grzędzie, Któż cię sadzić będzie, Kiedy mnie nie będzie?* [17, 166]; *Jechał-ci ja jechał krakowskim gościeńcem, Nalaz-ci ja nalaz pudelecko z wieńcem. A w tém pudelecku cerwone goździki,- Zaprzęgaj-ze Jasiu, cisawe koniki* [13, 116] i pod.; *Juz to po sprawie po sprawie, Utopiłaś swój wianeczek W dhtowskim stawie. Oj i sięgaj-ze go, sięgaj Da i prawą rąką do dna, A jeźli go dostaniesz, da to ś go jesce godna. Oj i dostała, dostała, da ale juz nie cały; Oj i śtyry rumienecki da ś niego wyleciały. Oj śtyry rumienecki da piąty karafijał, Da co mi sie na głowie da jak róża rozwijał* [14, 167-168] i pod.; *W moim ogródecku zakwitły goździki: Przyjedź Jasiu, przyjedź, napasies koniki. W moim ogródecku trávka, nie pszenicka: Przyjedź Jasiu, przyjedź, napasies konicka* [34, 267]; *Kiedym ja ten dwór mijał, Zawoniał mi karafijoł Wokoło, wokoło. Jeszcze ja tu raz pójde, Ojcu, matce mówić będę I prosić i prosić: Taciczku i matuchno, Dajcie mi waszą ceruchną Nadobną, nadobną* [24 (2),

191] i pod.

Dziewictwo (symbolizowane przez goździk) może być utracone: gołąb może złamać goździk: *Hola! Hola! Siwy gołombecku, Nie lotaj mi w mojem łógródecku, Bobyś złomoł goździcek, Łobiłby mnie taticek* [24 (2), 727] i pod. Konik może zdeptać goździk: *Kiedy ja była u swej mateczki, Kściały [kwitły] mnie liczka jak dwa kwiateczki. Oj, kściały, kściały, teraz zbladniały, Za swego kochanka tak bardzo struchlały. Moja najmilsza, bądź że mi rada, Puść mi konika do twego sada. Oj, wpuszczę, wpuszczę, ale niewiele, Bo mi podepcé w sadeczku ziele. Oj, ziele, ziele, zieleniusieńkie; Te dwa naliki czerwoniuseńkie* [15, 207-208].

Goździk występuje symbolem piękna i młodości dziewczyny:

Ona [najmilejsza] idzie do taneczka jako lelija, A on stoi za dźwierzami jako bestyja. Ona idzie do taneczka jako róży kwiat, A on stoi za dźwierzami – nie żądzień mu świat. Ona idzie do taneczka jako naliczek [goździk], A on stoi za dźwierzami jako policzek [polny grzyb]. Ona idzie do taneczka jako szaraniec [kwiat], A on stoi za dźwierzami jak odrapaniec. Ona idzie do taneczka jako przypołudnik (kwiat), a on stoi za dźwierzami jako obłudnik (lub:) jako odludnik [15, 234-235] i pod.; *Na kraplewskim polu zakściały naliki [=goździki]; Kraplewskie dziewczeczki jako obraziki. Na kraplewskim polu zakściały szarańce; Kraplewskie chłopaki jako oberwańce. Na kraplewskim polu zrodziły się banie; Kraplewskie dziewczeczki jako malowanie. Na kraplewskim polu zakściał kierz kąkolu; Kraplewskie chłopaki jak deski od gnoju...* [15, 176].

Karafijoł symbolizuje piękno kawalera, nie wykluczające jego agresywności

Ładnyś Jasio, ładny Kieby karafijoł, Szłabym ja za ciebie, Zebyś mnie nie bijoł [38 (1886), 277] i pod.; *Syneczku, syneczku, czerwiony gwoździczku, Coś sie mi rozkwitnęła na moim serdeczku. Rozkwitnęłaś mi sie jako karafijoł, Powiadają ludzie, że mnie bedziesz bijał* [24 (2), 267].

Jednocześnie goździk jest symbolem niewinności kobiety mającym bronić jej przed agresją:

W moim ogródeczku rośnie karafijoł, Pamiętaj Jasieńku, żebyś mnie nie bijoł [37, 184]; *W moim ogródeczku Kwitnie karafijał. Poszłabym za ciebie, Żebyś mnie nie bijał* [36 (1904), 195].

Goździk jest symbolem miłości:

Oj na krakowskim moście Piękny karafijoł rośnie. Ja tam pójdę, ja go urwię, Swej kochance go daruję [24 (2), 710] i pod.

Kwiat nie rozkwitnie, jeśli miłość nie może być spełniona:

Nie winszowałabym sobie, Tylko leżeć z Tobą w grobie, Bo mnie tu na świecie nic nie cieszy, Bo się mi goździki nie rozkwitły, nie rozwiły, Śmierć im odebrała głowy, Grobarze korzonki podkopali, Panienci kwiateczki pozbierały [24 (1), 372].

Czerwony (lub innego koloru) goździk razem z żółtym (lub innym) tulipanem tworzy symbol zakochanych:

Czerwone goździki, białe tulipany! Oj, gdzieżeś mi się podział, Jasieńku kochany? Wzięni mi cie, wzięni żeglarze na morze [36 (1902), 694] i pod.

W pieśniach weselnych druhnny zbierają goździki, które wyleciały z wianka panny młodej. To symbolizuje podjęcie jej roli:

Schylaj się Kasiu we drzwicki, Lecą z wianeczka goździcki. Dyć ja się ta schylała, schylała Druchenka mi je zbierała [13, 99]; *A schyl – ze sie młoda panno we drzwicki, Pozbierajze z twego wianka goździcki. A mam – ci ja druchenecek tak wiele, Pozbierają z mego wianka to ziele* [14, 171].

Goździki polowe, zwane smótką w wiankach plecionych na św. Jana symbolizują *cierpliwość* [36 (1894), 823].

Goździk pojawia się w tekstach ludowych także jako symbol przedwczesnej śmierci:

Mój Boże, mój Boże, gdzie mój tatuliczek? A rośnie na jego grobie czerwony gwoździczek. Czerwony gwoździczek, fijołeczek modry, Gdzieżeście mi się podzieli, tatuliczku dobry [19 (1906), 115] i pod.; *Wyrośnie ze mnie gwoździczek, Będzie mnie płakał braciszek. Wyrosną ze mnie gwoździczki, Będą mnie płakać siostrzyczki. Wyrośnie ze mnie róży kwiat, Będzie mnie płakał cały świat. Wyrośnie ze mnie leluja, Będę ja panienka Maryja* [24 (2), 49-50] i pod.

Białe i czerwone goździki na pogrzebie Grzegorza Przemyka pełniły rolę symboliczną tak pod względem kolorów, jak i kształtu: *Ktoś podnosi do góry dwa goździki – białe i czerwone – które rozchylają się w boki tworząc V* [25 (1994:1-2), 88].

Ta praca jest tylko fragmentem mojego znacznie obszerniejszego studium o polskim językowym obrazie goździka, a mimo to pozwala przedstawić czytelnikom ukraińskim na przykładzie opisu poszczególnych faset (nazwa, derywaty, hiperonimy, hiponimy, pochodzenie, symbolika) metodologię stosowaną przez zwolenników polskiej szkoły etnolingwistyki kognitywnej.

*Materiały do tego artykułu zostały przygotowane w 2005 r. w czasie stażu naukowego odbywanego przeze mnie w Archiwum Etnolingwistycznym i Zakładzie Tekstologii i Gramatyki Współczesnego Języka Polskiego UMCS w Lublinie pod opieką naukową prof. J. Bartmińskiego. Realizacja projektu badawczego stała się możliwa dzięki stypendium naukowemu, przyznanemu mi przez Kasę im. Józefa Mianowskiego – Fundację Popierania Nauki.

Literatura:

1. Albośmy to jacy tacy: Zbiór pieśni Krakowiaków wschodnich i zachodnich / zebrał i oprac. P. Płatek. – Kraków, 1976;
2. Bańkowski A. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Warszawa, 1990. – T. 1;

3. Bąk S. Wesele ludowe w Grębowie. Sandomierskie. – Wrocław, 1958;
4. Biedermann H. Leksykon symboli. – Warszawa, 2001;
5. Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Warszawa, 2000. – Wyd. IX;
6. Federowski M. Lud okolic Żarek, Siewierza i Pilicy. Jego zwyczaje, sposób życia, obrzędy, podania, gusła, zabobony, pieśni, zabawy, przysłowia, zagadki i właściwości mowy. – Warszawa, 1888, 1889. – T. 1-2;
7. Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W. Słownik języka polskiego. – Warszawa, 1952-1953. – T. 1-8;
8. Karłowicz J. Słownik gwar polskich. – Kraków, 1900-1911. – T. I-VI;
9. Karwicka T. Kultura Ludowa Ziemi Dobrzyńskiej. – Warszawa, 1979;
10. Kolberg O. Dzieła wszystkie. – Wrocław, 1961. – T. 1: Pieśni ludu polskiego;
11. Kolberg O. Dzieła wszystkie. – Wrocław, 1962. – T. 5: Krakowskie, cz. 1;
12. Kolberg O. Dzieła wszystkie. – Wrocław, 1963. – T. 16: Lubelskie;
13. Kolberg O. Dzieła wszystkie. – Wrocław, 1963. – T. 18: Kieleckie. Cz. 1;
14. Kolberg O. Dzieła wszystkie. – Wrocław, 1964. – T. 23: Kaliskie;
15. Kolberg O. Dzieła wszystkie. – Wrocław, 1966. – T. 40: Mazury Pruskie / z rękopisów oprac. W. Ogrodziński, D. Pawlak, red. D. Pawlak;
16. Leksykon symboli / Opracowała M. Oesterreicher-Mollwo. Przełożył J. Prokopiuk // Seria Herder Lexicon. – Warszawa, 1992;
17. Łęga W. Okolice Świeca. Materiały etnograficzne. – Gdańsk, 1960;
18. Łódzkie Studia Etnograficzne. – Łódź, Warszawa, 1959-1991;
19. Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne wydawane staraniem Komisji Antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie. – Kraków, 1896-1919;
20. Nowa księga przysłów i wyrażeń przysłowiowych polskich / w oparciu o dzieło S. Adalberga opracował Zespół Redakcyjny pod kierunkiem J. Krzyżanowskiego. – Warszawa, 1969. – T. 1;
21. Nowiński M. Dzieje roślin i upraw ogrodowych. – Warszawa, 1977;
22. Orli Lot. Organ kół krajoznawczych młodzieży Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. Kraków, 1920-1950;
23. Pieśni ludowe Śląska Opolskiego / zebrali i oprac. J. Tacina. – Katowice, 1963;
24. Pieśni ludowe z polskiego Śląska z rękopisów zebranych przez Ks. Emila Szramka oraz zbiorów dawniejszych A. Cinciały i J. Rogera. – Kraków, 1927. – Z. 1: Pieśni balladowe / Wydał i komentarzem zaopatrzył Jan Stanisław Bystron; T. 2: Pieśni ludowe z polskiego Śląska / Wydali i komentarzem zaopatrzyli Józef Ligęza i Stefan Marian Stoiński. Kraków, 1938;
25. Polska Sztuka Ludowa. – Warszawa, 1947-1994;
26. Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny / red. H. Zgólkowa. – Poznań, 1997. – T. 12;
27. Rogowska E. Kaszubskie nazwy roślin uprawnych. – Gdańsk, 1998;
28. Sławski F. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Kraków, 1952-1956. – T. 1;
29. Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich, zawierający ludowe oraz naukowe nazwy i synonimy polskie, używane dla zwierząt i roślin od XV-go wieku aż do chwili obecnej. Źródło zestawione z synonimami naukowymi łacińskimi / Zebrali i ułożył Erazm Majewski. – Warszawa, 1894. – Tom II: Słownik łacińsko-polski. Pomnożony porównawczym materiałem, zaczerpniętym z innych języków słowiańskich. Część pierwsza: A-M;
30. Słownik polszczyzny XVI wieku / oprac. przez Instytut Badań Literackich PAN, red. M. R. Mayenowa. – Wrocław, Warszawa, Kraków, 1974. – T. 8;
31. Słownik stereotypów i symboli ludowych / Koncepcja całości i red.: J. Bartmiński, zast. red.: S. Niebrzegowska. – Lublin, 1996, 1999. – T. 1: Kosmos. – Cz. 1: Niebo, światła

niebieskie, ogień, kamienie; cz. 2: Ziemia, woda, podziemie;

32. Spólnik A. Nazwy polskich roślin do XVIII wieku. – Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, Łódź, 1990;

33. Sychta B. Słownik gwar kaszubskich na tle kultury ludowej. – Wrocław, Warszawa, Kraków, 1967- 1976. – T. I-VII;

34. Świętek J. Lud nadrański (od Gdowa po Bochnię). Obraz etnograficzny. – Kraków, 1893;

35. Wielkopolskie śpiewki ludowe / oprac. J. Sobieska. – Kraków, 1957;

36. Wisła. Miesięcznik geograficzno-etnograficzny. – Warszawa, 1887-1917;

37. Witkoś S. Bajdy i Moderówka. – Poznań, 1977; 38. Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej wydawany staraniem Komisji Antropologicznej Akademii Umiejętności. – Kraków, 1877-1895.